

Media varhaiskasvatuksessa

Tukea tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiseen

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Lapset ensin.

Julkaisija
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Toinen linja 17
00530 Helsinki

Käsikirjoitus
Satu Valkonen, mediakasvatuksen kehittäjä, MLL

Kiitokset
Helsingin pohjoinen varhaiskasvatusalue
Maikki Laine, LTO ja Noora Heimala, LTO, Päiväkoti Miilu
Anna Kivivuori, LTO, Päiväkoti Pikku-Veräjä
Raija Frantsi, LTO, Päiväkoti Norppa
Mia Sui, LTO Päiväkoti Pakila
Lotta Kivekäs, LH ja Kati Puhakka, LH, Päiväkoti Kytöniitty sekä
Anne Ahokas, päiväkodin johtaja, Päiväkoti Kytöniitty-Pakila

Sävyisästi yhdessä -materiaalin tekijät, Oivalluksia eskarista! -hanke
Johanna Sommers-Piironen, projektivastaava
Heli Hemilä, projektityöntekijä
Jarno Tossavainen, projektityöntekijä
Jerkka Laakkonen, projektityöntekijä

Muut kirjoittajat
Ismo Kiesiläinen, mediapedagogi
Pekka Mertala, väitöskirjatutkija, Oulun yliopisto
Juha Rislakki, projektipäällikkö, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus
Saara Salomaa, erityisasiantuntija, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

Ulkoasu
Hahmo

Taitto
Merja Lensu

Valokuvat
Jarkko Mikkonen, Colourbox

Painopaikka
Painotalo Plus Digital, 2017, 2. painos

Oppaan julkaisemista ovat tukeneet opetus- ja kulttuuriministeriö ja Euroopan Unionin Verkkojen Eurooppa -väline. Julkaisusta vastaa yksinomaan sen laatija.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on avoin kansalaisjärjestö, joka edistää lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia. MLL:n tavoitteena on lapsiystävällinen Suomi.

MLL tuntee perheiden arjen ja tarjoaa eri elämäntilanteissa vertaistukea, monipuolista vapaaehtoistoimintaa sekä osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Suomen suurimpaan lastensuojelujärjestöön kuuluu 87 000 jäsentä, 556 paikallisyhdistystä, 10 piirijärjestöä ja keskusjärjestö.

Vuosittain

- Lasten ja nuorten puhelin vastaa yli 30 000 yhteydenottoon.
- Vanhempainpuhelin vastaa yli 1 300 yhteydenottoon.
- Yläkouluissa toimii noin 11 000 MLL:n tukioppilasta. Internetissä nuoria tukevat verkkotukioppilaat, verkk@rit.
- Lähes 1 200 MLL:n kouluttamaa lastenhoitajaa työskentelee noin 5 000 perheessä.
- Noin 800 MLL:n kouluttamaa tukihenkilöä tekee työtä perheiden ja nuorten parissa.
- MLL ylläpitää lähes 550 perhekahvilaa, joissa kokoonnutaan noin 15 500 kertaa.
- MLL:ssa toimii yli 300 vertaisryhmää ja muuta aikuisten ryhmää.
- MLL:n kerhoissa käydään yli 400 000 kertaa.
- MLL järjestää koulujen alkaessa Hyvä alku koulutielle- ja Hyvä alku yläkouluun -kampanjat, joilla tavoitetaan yli 55 000 ekaluokkalaista ja noin 50 000 seitsemäsluokkalaista vanhemmat.

MLL tarjoaa kaikenikäisille mahdollisuuden osallistua työhön lasten hyväksi. MLL:n toiminnan perusta on paikallinen vapaaehtoistoiminta.

www.mll.fi

Sisällys

Laadukasta mediakasvatusta s. 5
Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa s. 6
Mediakasvattajuutta etsimässä s. 8
Monipuolisesti mediaa s. 10
Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt s. 12
Media oppimisen kohteena ja välineenä s. 14
Tunne- ja vuorovaikutustaitoja mediakasvatuksen keinoin s. 18
Oppimisen alueet s. 20
Sävyisästi yhdessä s. 23
Kirjallisuutta ja linkkejä s. 26

Laadukasta mediakasvatusta

MLL toteutti vuosina 2016–17 varhaiskasvatukseen suuntautuvan *Sosioemotionaalinen oppiminen mediakulttuurissa* -projektin, jonka päämääränä oli vahvistaa kasvattajien mediakasvatustietoisuutta ja -valmiuksia sekä tukea varhaiskasvatuksessa toteutettavaa lasten sosioemotionaalista oppimista.

Sosioemotionaalisen oppimisen käsitteellä viitataan harjoitteiden ja menetelmien kokonaisuuksiin, jotka kehittävät lasten tietoisuutta itsestä ja muista, myönteisiä asenteita ja arvoja, vastuullista päätöksentekoa sekä sosiaalisia taitoja. Mediakasvatusta voidaan taas määritellä kasvatukseksi, joka kehittää ja vahvistaa lapsen mediataitoja. Myös sosiaalisen, emotionaalisen, kulttuurisen ja älyllisen kasvun tukeminen on mediakasvatuksessa tärkeää.

Mediakasvatusta käsitetään varhaiskasvatuksessa ennen kaikkea käytännölliseksi toiminnaksi. Varhaiskasvatuksessa on kehitettävä sellaista mediakasvatuksen pedagogiikkaa, joka tukee lasten omaehtoista oppimista ja toimintaa median parissa. Näin voidaan toteuttaa laadukasta lapsilähtöistä arjen mediakasvatusta.

Tämä opas tukee kasvattajia ja työyhteisöjä suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan varhaiskasvatuksessa toteutettavaa mediakasvatusta. Opas avaa varhaiskasvatussuunnitelmien perusteita sekä tarjoaa mediakasvatustarjoa lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Vin-

kit perustuvat Helsingin varhaiskasvatustieteiden Oivalluksia eskarista! -hankkeen kanssa tuotettuun Sävyisästi yhdessä -verkkomateriaaliin, joka julkaistiin Mediataitoviikolla 2016.

Lisäksi Sosioemotionaalinen oppiminen mediakulttuurissa -projektissa viiden helsinkiläisen päiväkodin varhaiskasvattajat kehittivät yhdessä lasten kanssa tunne- ja vuorovaikutustaitoja vahvistavia harjoituksia, joissa lasten kokemukset mediasta, lasten mediakulttuurit ja erilaiset mediavälineet olivat mukana yhteisessä tekemisessä varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden mukaisesti. Tavoitteena oli kehittää pedagogisia käytäntöjä, jotka innostavat ja rohkaisevat uudenlaiseen tekemiseen median parissa ja jotka vahvistavat kasvattajien ymmärrystä lasten suhteesta mediaan. Harjoitukset julkaistaan omana oppaanaan.

Kiinnostamalla lapsen tavoista käyttää ja kokea media ja hyödyntämällä omaa tunne- ja vuorovaikutustaitojen asiantuntemusta löydettiin monenlaisia tapoja edistää omaa ja työyhteisön osaamista, lasten osallisuutta sekä kodin ja päiväkodin yhteistyötä. Toivon, että oppaat innostavat lukijoita kehittämään niin omia kuin lasten mediataitoja sekä sosioemotionaalista oppimista.

Satu Valkonen
mediakasvatuksen kehittäjä, MLL

Mediakasvatus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatus on kasvatusta, opetusta ja hoitoa, jonka tavoitteena on tukea lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään tukemalla lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustamalla oma-aloitteisuuteen.

Mediakasvatus tarjoaa lapsille mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan ja itseilmaisuun sekä edistää mahdollisuuksia osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksiin. Lasten mediataidot vahvistuvat, kun he ovat mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa mediakasvatuksellista toimintaa yhdessä kasvattajien kanssa.

Mediakasvatuksen rinnalla puhutaan mediataidoista, medialukutaidoista tai monilukutaidosta sekä tieto- ja viestintätaitojen oppimisesta. Käsitteiden sekavuus voi saada kasvattajan helposti ymmälle. Epävarmuutta aiheuttavat myös mediasisältöjen ja -välineiden ymmärtämiseen ja soveltamiseen liittyvät asiat. Lisäksi mediakasvatuksella viitataan arkisessa puheessa paljolti digilaitteisiin, joiden pedagogiseen hyödyntämiseen ei koeta olevan riittävästi valmiuksia tai kiinnostusta. Varhaiskasvatukseen ei olekaan vielä vakiintunut käsitystä siitä, tarvitseeko mediakasvatuksessa ottaa huomioon samanaikaisesti kaikki median ulottuvuudet, niihin liittyvät osaamisalueet ja lukutaidot ja täytyykö yhtä aikaa vastata kaikkiin medialukutaidon tavoitteisiin.

Sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteet että esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet tarjoavat vastauksia näihin kysymyksiin. Perusteissa mediakasvatus huomioidaan monissa eri kohdin ja sen toteuttamiseen tarjotaan ideoita. Perusteet velvoittavat kunnan, kuntayhtymän tai muun palvelun tuottajan toteuttamaan perusteiden mukaista opetusta ja pedagogiikkaa. Mediakasvatus ei ole suositeltavaa tai kasvattajan henkilökohtainen valintakysymys, vaan palvelun tuottajan velvollisuus.

Mediakasvatus hahmotetaan perusteissa laajasti. Se mahdollistaa sen, että mediakasvatusta voidaan toteuttaa hyvin monipuolisesti eikä se edellytä yksittäisten laitteiden, sisältöjen tai opetusmenetelmien hallintaa. Käytännössä työyhteisöissä päätetään siitä, mihin asioihin mediakasvatuksessa keskitytään ja millaisia tavoitteita sille asetetaan. Tämä vaatii työyhteisöissä pohdintaa ja ymmärrystä toiminnan tavoitteista sekä rutkasti yhteistä keskustelua kasvatuksesta ja oppimisesta mediakulttuurissa.

i Media tarkoittaa viestintäkanavia, laitteita ja sisältöjä. Media ei ole vain pädejä ja pelejä, vaan mediaan lukeutuvat mm. lehdet, kirjat, mainokset, musiikki, televisio, netti sekä videot.

Medialla viitataan sekä viestinnän välineisiin että viestien sisältöihin. Media on myös palveluita ja sovelluksia sekä laajasti ymmärrettyä myös sen oheistuotteita, kuten leluja, vaatteita ja hahmoja. Mediaa voidaan hahmottaa myös sen käyttötapojen mukaan. Esim. käsitteet ”hands-off” ja ”hands-on” viittaavat siihen, onko käyttäjän kädet kiinni laitteessa vai ei.

Media on merkityksiä välittävä konstruktio, rakennelma, se on esityksiä, tulkintaa ja käyttötapoja. Medialla viestitään, välitetään ja jaetaan asioita. Media on ihmisten välistä ja nostattaa usein tunteita. Mediakulttuurissa on tärkeää vahvistaa lasten tunnetaitoja ja kykyä toimia toisten ihmisten kanssa sopuisasti.

Vinkki!

Mitä media on?

Kaikilla on jonkinlainen tuntuma siitä, mitä media on. Testatkaa, miten työyhteisössänne media käsitetään. Kirjatkaa muutaman minuutin ajan niin monta vastausta kysymykseen *Mitä media on* kuin keksitte. Lukekaa vastaukset vuorotellen ja keskustelkaa vastausten kirjosta. Ottakaa myös lapset mukaan ja tutkailkaa yhdessä, miten eri tavoin media ymmärretään.

i Mediakasvatus on mediasta opettamisen ja oppimisen prosessi, joka tapahtuu mediakulttuurissa ja suhteessa mediaan. Mediakasvatuksella vahvistetaan kulttuurista ja sivistyksellistä medialukutaitoa, johon lukeutuu kokemusta, ymmärrystä, taitoja ja kriittistä kykyä tulkita yhteiskuntaa. Mediakasvatus on tavoitteellista vuorovaikutusta, joka edistää medialukutaitoa.

Mediasuhde on tapa olla suhteessa mediaan. Sillä viitataan tavallisesti siihen, millaisia merkityksiä medialle jäsenyytensä on ihmisen elämässä.

Mediakulttuurilla tarkoitetaan median merkityksen valtavaa lisääntymistä ihmisten arjessa ja kokemusten muuttumista mediavälitteisiksi. Mediakulttuuri vaikuttaa monin tavoin siihen, miten ja millaisia havaintoja maailmasta tehdään.

Mediataidot voidaan jakaa luoviin ja esteettisiin taitoihin, vuorovaikutustaitoihin, kriittisiin tulkintataitoihin sekä turvataitoihin. Oppimisessa ja opetuksessa taitojen osa-alueet ovat yhteydessä toisiinsa.

Medialukutaito on kykyä käyttää, ymmärtää ja luoda mediaa ja viestintää erilaisissa tilanteissa. Medialukutaito sisäl-

tää erilaiset mediavälineet, -sisällöt ja ilmiöt, erilaiset näkökulmat, tavoitteet sekä erilaiset lukutaidon ulottuvuudet. Medialukutaitoa käytetään laajasti kuvaamaan eri lukutaitojen muodostamaa kokonaisuutta. Medialukutaito on mediakasvatuksen tulos: oppijoiden tietämys ja taidot.

Monilukutaito on tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostama laaja-alainen kokonaisuus. Monilukutaito merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten välineiden avulla. Monilukutaitoon liittyy läheisesti tekstien moninaisuus, multimodaalisuus, jolla viitataan siihen, että merkityksiä välitetään kirjoitetussa, puhutussa, painetussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Monilukutaito tukee kriittisen ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä. Se kytkeytyy myös eettisiin ja esteettisiin kysymyksiin.

Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen on osa monilukutaitoa. Sillä viitataan teknologian tarkoituksenmukaisen, turvallisen, vastuullisen ja ergonomisen käyttötapojen omaksumiseen.

Mediakasvattajuutta etsimässä

On tärkeää, että jokainen kasvattaja löytää itselleen merkityksellisen tavan vahvistaa lasten mediakulttuurissa tarvitsemia tietoja ja taitoja ja uskaltaa rohkeasti kokeilla uutta. Halu omaan ammatilliseen kehittymiseen ja kiinnostus kuulla lasten näkemyksiä luo perustaa laadukkaalle mediakasvatukselle.

Hyvänä lähtökohtana on tutkailla ensin omaa mediasuhdettaan: mikä minulle on tällä hetkellä mieluista, millaiset asiat tuntuvat minusta tärkeiltä tai mikä tuntuu minulle vieraalta. Hyödyllistä voi olla myös palata omaan lapsuuteen ja muistella, millaiset mediakokemukset olivat itselle tuolloin merkityksellisiä.

Apukysymyksiä oman mediasuhteen pohdintaan

- Mitkä ovat omat varhaisimmat mediamuistoni?
- Mistä pidin lapsena, mistä en?
- Miten muut suhtautuivat mediavälitteisiin kokemuksiini?
- Millaista mediankäyttöni on nyt?
- Miten tunnen lasten mediankäyttötapoja ja lasten media-kulttuuria?
- Millaisia ajatuksia ja tuntemuksia lasten mediankäyttö minussa herättää?
- Miten toteutan mediakasvatusta tällä hetkellä?
- Mitä jo osaan ja missä haluan kehittyä? Mikä minua kiinnostaa?

Vinkki!

Omat mediamuistot

Kerätkää erilaisia valokuvia, postikortteja tai muita kuvia ja asettakaa ne levälleen pöydälle tai lattialle. Jokainen valitsee kuvista sen, joka muistuttaa jostain mieleisestä lapsuuden mediakokemuksesta. Vaihtoehtoisesti jokainen voi etsiä mieluisaa muistoa edustavan kuvan netistä.

Kuvien valinnan jälkeen jutelkaa siitä, millainen merkitys medialla oli silloin, kun olitte itse lapsia. Pohtikaa lopuksi, millainen merkitys medialla on nykyisin lapsille. Mitä eroja ja yhtäläisyyksiä löydätte?

Kun varhaiskasvattajien tieto ja näkemys mediakasvatuksesta ja sen monimuotoisuudesta laajenevat, vahvistuu myös tietoisuus omasta mediakasvattajuudesta. Tiedon lisääntyessä epävarmuus muuttuu ymmärrykseksi siitä, että osaa ja tekee oikeita asioita. Oma oppimistaan kannattaa sanoittaa muille ja jakaa ideoitaan ja inspiraatiota toisten kanssa.

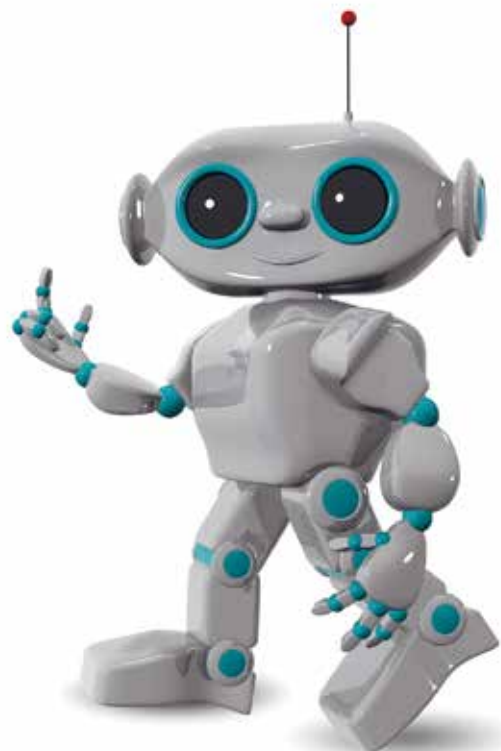
Varhaiskasvatuksen mediakasvatusta kehitettäessä on tärkeää, että siihen osallistuu koko työyhteisö, ei vain jotkut. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin tuloksellinen kehittäminen saattaa olla haastavaa. Tarvitaan pitkäkestoista ja pe-

dagogisesti johdettua prosessia, jossa kasvattajia haastetaan uusilla näkökulmilla, pohditaan olemassa olevaa, kokeillaan uusia menetelmiä ja kehitetään vanhoja sekä arvioidaan yhdessä opittua. Tukea ammatilliseen kehittymiseen tarjoavat kurssit ja koulutukset, mutta on myös monia verkkoyhteisöjä, joissa jaetaan hyviksi havaittuja käytäntöjä ja joissa voi kysyä askarruttavista asioista.

Työyhteisön suhtautumista mediakasvatukseen, lasten tieto- ja viestintäteknologiaan käyttöön ja monilukutaitoon kannattaa puntaroida. Yhteinen keskustelu on ensiarvoisen tärkeää mediakasvatuksen kehittämisessä ja toteuttamisessa: on oltava yhteinen ymmärrys käsitteistä ja työn perusteluista, on tunnettava omat ja toisten vahvuudet ja osaaminen sekä tunnistettava omat, työyhteisön ja lasten näkemykset mediasta.

Yhteisten keskusteluiden tarkoituksena on tutkailla omaa ja työyhteisön ajattelun taustalla vaikuttavia oletuksia ja odotuksia, ehkä ennakkoluulojakin. Ne auttavat tunnistamaan mediakasvatusta määrittäviä tekijöitä. Olennaista on miettiä, miten ajattelumallit näkyvät ja vaikuttavat arjen kasvatustyössä.

Keskeisiä näkökulmia ovat lapsikäsitys ja lapsuuden arvostus sekä lasten näkemysten huomioiminen ja tekemiseen innostaminen. Pohdintoihin voidaan palata aina uudelleen ja arvioida, miten omat tai työyhteisön näkemykset ja osaaminen kehittyvät, kun mediakasvatusta toteutetaan tavoitteellisesti.

Työyhteisössä pohdittavaa

Millainen on käsitykseni lapsista?

- Näenkö lapset median uhreina, osaavina diginatiiveina, tulevaisuuden menestyksen tekijöinä, mediasta huono- ja vaikutteita omaksuvina vai viihteellisyyttä ja helppoja ratkaisuja kaipaavina?
- Onko lapsi aloitteiden tekijä, toimintaa kehittävä vai ratkaisuihin sopeutuva toiminnan toteuttaja? Ohjaako lapsi aktiivisesti omaa kehitystään ja oppimistaan?

Miten ymmärrän lapsuutta tässä ja nyt?

- Katsonko menneeseen kaihoten ja tulevasta huolestuen vai onko kehitys hyvää ja tavoiteltavaa?
- Mitä media tuo lapsuuteen, entä viekö se siitä jotain pois?
 - Mikä on lapsille tärkeää ja merkityksellistä mediakulttuurissa tällä hetkellä?

Miten lapsen arjen osallisuus toteutuu ryhmässä?

- Onko mediakasvatus ryhmämme lasten näköistä?
- Tunnistanko lapsen osallisuutta edistäviä tai häiritseviä tekijöitä?

Mitä lapset puhuvat mediasta?

- Ymmärränkö heidän medialeikkejään, piirustuksiaan ja muuta tekemistään?
- Miten media on läsnä lapsen vertaisuuhteissa?
- Miten käsittelemme lasten esiintuomia mediailmiöitä pedagogisesti?

Monipuolisesti mediaa

Taidot toimia, vaikuttaa ja osallistua eivät kehity itsekseen, vaikka paljon uutta omaksutaankin median parissa omaehtoisesti tekemällä. Koska lapsilla on hyvin erilaisia mahdollisuuksia tutustua ja testailla medialaitteita, heidän osaamisessaan on eroja. Myös kiinnostus vaihtelee.

On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan yhtäläisiä mahdollisuuksia mediasta oppimiseen ja mediakulttuurissa kasvamiseen. Yhtä lailla on tärkeää kannustaa sellaiseen tekemiseen, joka lapsesta saattaa aluksi tuntua vieraalta tai epäkiinnostavalta. Näin voidaan monipuolistaa lasten mediaosaamista ja tarjota vaihtoehtoisia mediankäytön kokemuksia.

Mediakasvatuksessa hyödynnetään monipuolisesti erilaisia työskentely- ja itseilmaisun tapoja. Lasten kanssa havainnoidaan tekemisen prosessia ja tulkitaan heidän omia tuotoksiaan ja muiden tekemisiä. Lapsia kannustetaan kokeilemaan medialaitteita ja sovelluksia yhdessä toisten kanssa sekä itsenäisesti. Heitä rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia.

Esimerkiksi mediakulttuurin visuaalisuuteen voidaan tutustua piirtämällä, maalaamalla, muovailemalla tai mediaesityksiä tekemällä. Tällä tavoin lapset tulevat tutuiksi erilaisten kuvan tekemisen tapojen, välineiden ja materiaalien kanssa.

Teknologiaan voidaan taas tutustua havainnoimalla lasten arjessa olevia teknisiä ratkaisuja, laitteita ja niiden toimintaa sekä tarjoamalla lapsille mahdollisuuksia työstää omia ideoitaan tutkien, taiteillen, rakennellen.

Kun työskentelyssä halutaan hyödyntää muiden tuotoksia, esimerkiksi internetistä löytyvää musiikkia, kuvia tai videoita, on huomioitava tekijänoikeudet.

Median välityksellä lapset voivat hahmottaa ympäristöönsä monin heille mielekkäin tavoin: tulkiten ja arvioiden, tutkien ja kokeillen, tuottaen ja ilmaisten. Media avaa lukuisia mahdollisuuksia kuvitella, kokea sekä luoda merkityksiä ympäröivästä maailmasta. Koska lasten mediamaailma on rikas ja moninainen, mahdollisuudet mediakasvatukseen ovat lukematomat.

Varhaiskasvatuksessa tieto- ja viestintäteknologian käyttö, mediakulttuuri ja lasten kokemukset mediasta on uudelleen kontekstualisoitava eli työstettävä pedagogisesti mielekkääksi ja tarkoituksenmukaiseksi toiminnaksi. Tämä liittyy kasvattajan taitoon muotoilla media tärkeäksi oppimiskokemukseksi.

On tärkeää, että varhaiskasvatuksessa sovellettavat työskentelytavat tuovat lapsen ajattelun näkyväksi ja kuuluvaksi. Ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa muun muassa lasten osallistumista ja vaikuttamista, ajattelua ja oppimista sekä monilukutaitoa. Mediakasvatus kehittääkin kokonaisvaltaisesti lasten monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologisista osaamista.

Tekijänoikeus suojaa teosta ja toteutustapaa

1. Tekijänoikeus syntyy automaattisesti teoksen tekijälle, kun teos tehdään. Tekijänoikeussuojan saaminen ei siis edellytä teoksen julkaisua tai rekisteröintiä. Tekijänoikeus syntyy kenelle tahansa luonnolliselle henkilölle, joten sen voi saada yhtä lailla luovan työn ammattilaiset kuin lapsetkin.

2. Teokseksi katsotaan mikä tahansa luovan työn tulos, joka on sen verran omaperäinen, ettei joku toinen olisi voinut tehdä täysin samanlaista. Teoksen laatu tai siihen käytetyn työn määrä eivät vaikuta tekijänoikeuden saamiseen.

3. Tekijänoikeus ei suojaa teoksen ideaa tai sen asiasisältöä, vaan nimenomaan teoksen persoonallista ilmaisumuotoa. Tästä syystä kuka tahansa saa julkaista esimerkiksi oman aikamatkustustarinan tai omanlaisista puhuvista ankoista kertovan sarjakuvan.

4. Tekijänoikeus antaa teoksen tekijälle – tai muulle oikeudenhaltijalle, mikäli tekijä on luovuttanut oikeutensa eteenpäin – lähtökohtaisen yksinoikeuden määrätä teoksensa käytöstä. Tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluvat muun muassa teoksen julkinen esittäminen sekä kopioiden valmistaminen teoksesta.

5. Toisen tekemän teoksen hyödyntämiseen tarvitsee tekijänoikeuden haltijan luvan. Alaikäisen teosta käytettäessä lupa tulee saada henkilön huoltajalta.

6. Teoksia saa käyttää myös ilman erillistä lupaa, esimerkiksi jos:

a) kyseessä on **yksityinen käyttö**. Esimerkiksi laillisesta lähteestä saadusta teoksesta saa valmistaa muutamia kopioita itselleen sekä läheiselle ystävälle tai perheenjäsenelle.

b) kyseessä on **sitaatti**. Laillisesti julkistetun teoksen siteeraaminen esimerkiksi kirja-arvostelussa tai tutkimustyössä on sallittua, mikäli siteeraus tapahtuu hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa.

c) tekijänoikeudellinen **suoja-aika on päättynyt**. Suoja-aika on voimassa alkuperäisen tekijän koko eliniän sekä 70 vuotta tämän kuolin vuoden päättymisestä.

d) tekijänoikeuden haltija on luovuttanut teoksensa vapaaseen käyttöön, esimerkiksi **Creative Commons -lisensseillä**.

Lisätietoa: tekijanoikeus.fi

Juha Rislakki

projektipäällikkö, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry

i Monilukutaito

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten monilukutaitoa. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen on osa monilukutaitoa.

Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan viestit voivat olla esimerkiksi kirjoitettuja, puhuttuja, audiovisuaalisia tai digitaalisia. Monilukutaito sisältää erilaisia taitoja, kuten kuvalukutaidon, numeerisen lukutaidon, medialukutaidon ja peruslukutaidon. Se liittyy kiinteästi ajattelun ja viestinnän taitoihin sekä kykyyn hankkia, muokata, tuottaa, esittää, arvioida ja arvottaa tietoa erilaisissa tilanteissa. Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa.

Lasten ympäristössä ja tekstimaailmassa yhdistyvät luontevasti puhe, kuvat ja äänet, eri tavat välittää ajatuksia, ilmaista tunteita ja vaikuttaa toisiin. Myös maailmasta oppiminen tapahtuu kokonaisvaltaisesti ja multimodaalisesti eli moniaistisesti.

Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään monipuolisesti esimerkiksi visuaalisia, auditiivisiä ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä. Lasten monilukutaidon kehittymistä edistävät taiteellinen ilmaisu, lastenkulttuuriin osallistuminen sekä medialaitteiden, pelien ja erilaisten mediasovellusten käyttäminen. Olennaista on motivoida lapsia tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, kuten digitaalisissa, oppimisympäristöissä.

Kamerasta tuli kynä

Kamerakynän pedagogiikka on tapa käyttää videokuvasta oppimisen välineenä kuin kynää. Kuvaamalla ei tehdä niinkään elokuvateoksia vaan pedagogisia kuvaustehtäviä, joissa kamera on ajattelun ja toiminnan apuväline.

Yksinkertainen tehtävä vie aikaa muutamia minuutteja. Video on valmis heti kuvaamisen jälkeen eikä sitä tarvitse leikata. Helpointa on katsoa se suoraan esimerkiksi tabletin- tai mobiililaitteen ruudulta. Myös katsomistilanne ohjataan osaksi oppimisprosessia.

Kasvattajat ovat ihastuneet menetelmän yksinkertaisuuteen ja nopeuteen. Tavoitteellinen kuvaaminen edistää oppimista ja ajattelun taitoja. Vastoin ennakkoluuloja digilaitte jopa auttaa oppilaita keskittymään. Samalla monilukutaito kehittyy. Lapset oppivat kuvallista ajattelua ja ilmaisu.

Pienten lasten kanssa on hyvä aloittaa valokuvaamisesta, jossa väline ja kuvallinen ajattelu on helpommin hallittavissa. Kameralla voidaan etsiä vaikka eri värejä tai eri kirjaimella alkavia esineitä. Kun kuvia katsotaan, katsojan tehtävä on tunnistaa, mitä kuvassa on.

Tunteiden tutkimista voidaan jäsentää kameralla esimerkiksi esittelemällä lapsille perustunteet ja niitä kuvaavat ilmeet. Kun sanat ovat tulleet tutuiksi, lapset voivat ehdot-

taa tunteita, joita näytellään ohjeiden mukaan. Sitten otetaan avuksi kamera. Lapset saavat vuorollaan ottaa lähikuvan haluamastaan tunteesta.

Kun kuvia katsotaan yhdessä, lapset yrittävät tunnistaa siinä esitetyn tunteen. Mistä sen tunnistaa? Mistä tunne olisi voinut syntyä? Mitä on tapahtunut?

Videokuvaustehtävässä voidaan pohtia tekoja, joista tulee hyvä tai paha mieli. Kasvattajan ohjaamana kuvataan lyhyitä lasten keksimiä otoksia, joissa otetaan toiselta lelu, halataan, tönitään tai kutitetaan. Videoita käsitellään yhdessä kuten valokuvia edellä.

Ihmisen ajattelu on pääosin kuvallista. Käsittelemme havaintojamme, ajatuksiamme – tunteitakin – eräänlaisina ulkoisen todellisuuden, oman kehomme ja aivojen tuottamina kuvina. Kielen sanat ja lauseet ovat käännoiksi ja muunnoksia näistä kuvista. Kameran avulla näitä ajattelun prosesseja voi ulkoistaa, jäsentää, hidastaa ja toistaa.

Kamerakynäajattelun verkkomateriaalin voi tutustua osoitteessa www.kamerakyna.fi

Ismo Kiesiläinen
mediapedagogi

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä tarjoavat mahdollisuuksia leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristöt suunnitellaan yhdessä lasten kanssa siten, että lasten omat mielenkiinnon ja tekemisen tuotokset ovat niiden osana.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristöt ovat leikkilisiä ja niissä pyritään tukemaan lasten toimijuutta ja osallisuutta, vahvistamaan luovuutta ja mielikuvitusta sekä kannustamaan yhdessä tekemiseen. Oppimisympäristöissä huomioidaan lasten erilaiset tavat omaksua uutta; oppimisessa lapsi voi toimia omaehtoisesti ja oman näköisesti.

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt ovat myös digitaalisia. Niiden toteuttamisessa voidaan hyödyntää lasten omia tieto- ja viestintäteknologisia laitteita, leikkikaluja ja muita välineitä yhdessä sovitulla tavalla. Tieto- ja viestinteknologian leikkillisyyttä on toistaiseksi hyödynnetty varhaiskasvatuksessa vain vähän siitä huolimatta, että leikki on varhaiskasvatuksessa keskeinen työskentelytapa.

Leikki edistää lapsen kehitystä ja oppimista sekä hyvinvointia. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita, he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat ja ylläpitävät suhteita toisiinsa sekä muodostavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Mielikuvituksen avulla leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä. Leikkiessään lapset voivat turvallisesti käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia ja harjoitella tunteiden kirjoa yhdessä toisten kanssa.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Osallisuus leikissä tarjoaa lapselle myönteisiä kokemuksia yhteydestä toisiin ja tukee myönteisen itsetunnon kehittymistä sekä lisää motivaatiota yhdessä tekemiseen ja uuden oppimiseen.

Lapset ammentavat leikkeihinsä ideoita mediasta, ja tietämys lasten suosimista hahmoista ja tarinan tapahtumista on lasten keskuudessa arvokasta. Yhteiset kiinnostuksenkohteet tarjoavat mielikuvia yhdessä tekemiselle. Kaikilla ei välttämättä tarvitse olla omakohtaisia kokemuksia, sillä mediatietämys muotoillaan leikeissä omaksi, lasten itsensä tuottamaksi mediakulttuuriksi. Kasvattajien tehtävänä on turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti.

Varhaiskasvatuksessa leikkiä ja lapsen ystävyyssuhteita on tuettava asianmukaisin pedagogisin keinoin. Leikin havainnointi helpottaa käsittämään lasten ajattelua ja kiinnostuksen kohteita sekä heidän tunteitaan ja kokemuksiaan. Lastenkulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa kasvattajia ymmärtämään paremmin mediasta kummunneita

Leikitään tietokonetta

Erilaiset tietokoneet, kuten läppärit, tabletit ja älypuhelimet, ovat olennainen osa lasten mediamaailmaa. Ne ovat juuri sitä arjen teknologiaa, jota varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjeistavat tutkimaan.

Tietokoneiden toimintaan voidaan varhaiskasvatuksessa tutustua leikinomaisesti ja ilman teknisiä laitteita.

Suomen kielen sana tietokone on hieman harhaanjohtava. Tietokone ei nimittäin ole järin älykäs laite, sillä se pystyy noudattamaan vain yksinkertaisia, vaihe vaiheelta eteneviä ohjeita. Näiden ohjeiden antamista kutsutaan ohjelmoinniksi. Toisin sanoen, tietokone ei toimi omin päin, vaan se tekee sitä, mitä sen on käsketty tehdä.

Tutuista leikeistä esimerkiksi *Kapteeni käskee* soveltuu ohjelmoinnilliseen ajatteluun tutustumiseen. Toisistaan irrallisten käskyjen sijaan kapteeni voi ohjelmoida kaverinsa tekemään jonkin tehtävän, vaikkapa nousemaan ylös, pyörähtämään ympäri ja istumaan taas alas. Lisäksi lastenlaulu *Jos sul lysti on* on mitä mainioin ensikosketus ehtolauseisiin, joissa ideana on saada ohjelma toimimaan halutulla tavalla ehtojen täytyessä: Jos ehto1 (sul lysti on) on tosi, suoritetaan tämä (kädet yhteen lyö).

Varhaiskasvatuksen arki on täynnä hetkiä, joissa voidaan harjoitella ohjeiden ja toimintojen antamista sekä niiden pilkkomista pieniin osiin: Missä järjestyksessä ulkoavaatteet kannattaa pukea päälle? Entä millaisista erillisistä toiminnoista käsien peseminen tai palikkatornin rakentaminen koostuu?

Pekka Mertala

väitöskirjatutkija, tuntiopettaja, Oulun yliopisto

leikki-ideoita. Varovainen tai kielteinen suhtautuminen lasten medialeikkeihin saattaa johtaa sellaisten leikkien rajoittamiseen, joissa lapset käyvät läpi heitä askarruttavia tai inspiroivia mediasisältöjä. Tukeakseen lapsen leikkiä kasvattajien on hyvä pohtia yhdessä, millaisia tärkeitä asioita lapsi käsittelee medialeikeissä. Media voi olla leikissä mukana paitsi lapsen kokemuksina myös digilaitteina, median oheistuotteina ja digileluina. Parhaimmillaan laitteet ovat pedagogista toimintaa rikastavassa, ei kasvatusta ohjaavassa roolissa.

Media oppimisen kohteena ja välineenä

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa media käsitetään sekä oppimisen välineeksi että opetteluun kohteeksi. Mediaan liittyviä toimintoja ehdotetaan käsiteltäväksi lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin. Mediaa voidaan toki ottaa mukaan ihan kaikkeen tekemiseen: retkille, ruokailuun, askarteluun, juhlahetkiin ja myös vanhempainiltoihin.

Varhaiskasvatusta ja esiopetusta suuntaavissa perusteissa linjataan muun muassa seuraavia mediakasvatuksellisia tehtäviä:

- Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti.
- Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa.
- Lasten kanssa harjoitellaan lähde- ja mediakriittisyyttä.
- Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi.

Pedagogisen toiminnan suunnittelun lähtökohtana ovat lasten mielenkiinnon kohteet ja heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat. Kasvattajien on oltava herkkiä havaitsemaan ja tunnistamaan arjen tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia ja suunniteltava toiminta siten, että se tukee lapsen kehitystä ja oppimista kokonaisvaltaisesti. Havainto on tähdellinen, sillä media ja mediaan kytkeytyvät ilmiöt ovat lapsille tavallisesti hyvin tärkeitä. Media ilmenee monin tavoin lasten puheissa, leikeissä ja muissa puuhissa sekä on läsnä lasten tavaroissa ja vaatteissa. Lasten keskinäistä toimintaa kannattaakin havainnoida siitä näkökulmasta, miten media-laitteina on mukana lasten tekemisissä ja miten media näkyy lasten arjessa sanoina, tekoina, tunnelmina ja sävyinä.

Mediakasvatuksellisen toiminnan suunnittelua määrittävät lisäksi kasvattajan kiinnostus ilmiön käsittelyyn, pedagoginen asiantuntemus ja työyhteisön tuki. Työyhteisön tuki on korvaamaton apu mediakasvatuksen asemaa lujitettaessa. Työyhteisön yhteisellä suunnittelulla, näkemysten vaihdolla, innostuksella ja sitoutumisella pystytään auttamaan lasta omaksumaan mediakulttuurissa tarvittavia ajattelun ja osallistumisen taitoja.

Vinkki!

Merkityksellistä mediaa

Havainnoikaa ja kirjatkaa vaikkapa viikon ajan ylös lasten viittauksia mediasta. Kootkaa vastaukset yhdessä lasten kanssa kartongille, virtuaaliselle muistitaululle tai tehkää tärkeitä asioista esitys. Tuotosta voidaan rikastuttaa itse tehdyillä tai valmiilla kuvilla, tarinoilla ja näytelmillä. Yhdessä tekemisessä voidaan soveltaa media-laitteita, esim. tekemällä videoita ja ottamalla valokuvia.

Tuotos kuvastaa lapsille tärkeää mediakulttuuria, josta voidaan ammentaa ideoita jatkojalostettavaksi käytännön kasvatustyöhön. Tuotoksen avulla voidaan lasten mediakulttuuria sekä mediakasvatusta tehdä näkyväksi myös lasten vanhemmille.

Vaikka kasvattajan oma mielenkiinto mediakasvatukseen on olennaista toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa, mediakasvatusta ei voi perustua kenenkään henkilökohtaiseen kiinnostukseen. Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteiden mukaan jokaisella kasvattajalla on velvoite toteuttaa lasten kanssa mediakasvatuksellista toimintaa.

Kasvattajien asiantuntemus ilmenee siinä, että median parissa ei vain tehdä asioita, vaan toiminta on suunniteltua, tavoitteellista ja pedagogisesti perusteltavissa. Pedagogisella dokumentoinnilla tarkoitetaan jatkuvaa havainnointia ja tilannekohtaista tulkintaa sekä ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta.

Lasten ja henkilöstön tuottamat materiaalit ja keskustelut sekä erilaiset muistiinpanot ovat osa dokumentointia. Dokumentointi ei ole vain lopputulos, vaan tapa työskennellä yhdessä lasten kanssa. Kun lapsilla on mahdollisuus opitun näkyväksi tekemiseen ja jakamiseen, tarjoutuu lapsille ja työyhteisölle havainnoinnin paikkoja jäsentää ja arvioida oppimista ja kehitystä. Pedagoginen dokumentointi tekee kasvatustyötä näkyväksi ja auttaa arvioimaan toimintaa yhdessä toisten kasvattajien, lasten ja huoltajien kanssa.

Arviointi ohjaa hyvää mediakasvatusta

Niin hyvän mediakasvatuksen kuin laadukkaan varhaiskasvatuksen lähtökohtana on lapsen ja lapsiryhmän tarpeiden, kiinnostuksen ja toimintatapojen tuntemus. Havainnoimalla yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän toimintaa kasvatuksen, opetuksen ja hoivan eri tilanteissa kasvattajat saavat arvokasta tietoa toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin.

Havainnoinnin tarkoituksena on, että kasvattajien ymmärrys lapsen yksilöllisestä kehityksestä, lasten välisistä suhteis-

Mediakasvatus kuuluu kaikille lapsille

Vuonna 2017 astuvat voimaan uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (vasu). Medialukutaidon sisältävä monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen (TVT) osaaminen ovat mukana uusina laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuksina.

Mediakasvatuksen pedagogiikka sisältyy vasuun vahvasti. Lapsiryhmissä tulee paitsi käyttää ja tutkia mediaa myös tuottaa sitä itse. Näin edistetään esimerkiksi yhteisössä toimimisen taitoja ja kuvallisen ilmaisun kehittymistä. Kasvattajia kannustetaan tutustumaan lasten mediakulttuuriin erityisesti leikin näkökulmasta.

TVT-asioiden opettelu on sekin mediakasvatusta, sillä digitaaliset laitteet ja sisällöt muodostavat suuren osan nykypäivän mediaympäristöstä. Omana osuutenaan mediakasvatus kuuluu ”Minä ja meidän yhteisömme” -nimiseen oppimisen alueeseen, jossa se mainitaan keinona lisätä lasten osallisuutta.

Lapsi viestii moninaisin tavoin ja tutkii maailmaa kaikilla aisteillaan jo aivan pienestä pitäen. Kuvalliset, sanalliset, auditiiviset ja audiovisuaaliset viestit sekä TVT-välineet ovat osa lasten kasvuympäristöä kodeissa ja kotien ulkopuolella. Lasten näkökulmasta monilukutaidossa, mediakasvatuksessa tai TVT-taidoissa ei siis ole kyse mistään ihmeellisestä. Esimerkiksi digikuvien ottaminen on lapsille yhtä uusi ja toisaalta yhtä tavanomainen opittava taito kuin saksilla leikkaaminenkin.

Eri ikä- ja kehitysvaiheissa lapsille sopivat toiminnan tavoitteet ja keinot ovat luonnollisesti erilaisia. Siinä missä 1–2-vuotiaiden kanssa esimerkiksi tunnistetaan kuvia iloisia ja surullisia kasvoja, voidaan 5–6-vuotiaiden ryhmässä jo käsikirjoittaa ja tuottaa omia lyhytelokuvia siitä,

millaiset teot tuottavat toisille iloa tai surua. Kun toiminnan sisältöjen lähtökohdaksi otetaan lasten elämä ja lapsille itselleen tärkeät mediakulttuuriset ilmiöt, löytyy kullekin ryhmälle luontevasti sopivaa tekemistä ja kokemista.

Varhaiskasvattajat ovat usein huolissaan siitä, miten mediakasvatusta toteutetaan käytännössä. Kuitenkin vasun mukaisia mediakasvatukseen sopivia menetelmiä, kuten draamaa, keskustelua, leikkiä, kuvallista ilmaisua, käytetään varhaiskasvatuksessa jatkuvasti.

TVT-laitteiden käyttö on monelle vielä melko uutta, mutta olennaista on tutkia ja kokeilla laitteita ja sisältöjä lasten kanssa. Aikuisen ei tarvitse osata kaikkea itse ensin, ja lisää oppii tekemällä. Alkuun pääsemisessä tärkeintä on oppia huomaamaan mediakasvatuksen mahdollisuudet työn arjessa ja pohtia työyhteisössä, mitä kussakin ryhmässä mediakasvatuksella tavoitellaan.

On tärkeää muistaa, että vasu ei aseta tavoitteita lasten osaamiselle. Jokainen lapsi kelpaa niin eskariin kuin kouluun omine yksilöllisine mediataitoineen. Vasu antaa raamit aikuisten toteuttamalle kasvatukselle.

Kuten kaikki varhaiskasvatus, myös mediakasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita edistämällä lasten oppimista, kasvua ja kehitystä. Työyhteisössä kannattaakin kysyä: Millaisia mediamaailman kansalaisia haluamme kasvattaa? Mitä toivomme, että lapset voisivat kokea ja oppia mediasta ja median avulla? Miten nämä tavoitteet näkyvät työssämme?

Saara Salomaa

erityisasiantuntija, Kansallinen audiovisuaalinen instituutti

ta sekä kasvattajien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta lisääntyy. Tuntemuksen lisääntyessä varhaiskasvatuksessa toteutetaan toimintaa, joka vastaa lasten kehityksellisiin tarpeisiin, huomioi lasten mielenkiinnon kohteita sekä kasvattaa ryhmän yhteenkuuluvuutta.

Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla oma-aloitteista, suunnitelmallista ja säännöllistä. Arvioinnilla edistetään varhaiskasvatuksen laatua ja tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita.

Kussakin työyhteisössä on päätettävä:

- miten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa,
- miten lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään, käytetään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa,
- miten arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

Yhteistyö kodin kanssa

Kodin kanssa tehtävän kasvatusyhteistyön tärkein tehtävä on tukea lapsen tasapainoista ja turvallista kasvua, kehitystä ja oppimista parhain mahdollisin tavoin. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus edistävät hyvää kasvatuskumppanuutta.

Vanhemmilla saattaa olla oletuksia varhaiskasvatuksesta toteutettavasta mediakasvatuksesta, ja varhaiskasvatuksessa voi puolestaan olla omat oletukset siitä, mitä ja miten lapsi käyttää mediaa kotona. Sitä, kuinka paljon lapsi käyttää arkisin mediaa, mitä hän sillä kotona tekee, millaisista asioista lapsi on kiinnostunut ja mitä perheessä tehdään yhdessä median parissa, voidaan käsitellä yhteisissä keskusteluissa esimerkiksi MLL:n *Media mukana lapsen arjessa* -infograafin avulla. Se auttaa hahmottamaan lapsen vuorokauden rytmiä ja siihen kuuluvia asioita. Lapsi voidaan myös innostaa tekemään oma havainnollinen malli arkipäivän toimista, joka esitellään vanhemmille vaikka vanhempainillassa.

Joskus myös vanhempien oma mediankäyttö saattaa askerruttaa. Asia on hyvä ottaa reilusti puheeksi heidän kanssaan. Keskustelun motivoimiseksi voidaan näyttää, esimerkiksi vanhempainillassa, MLL:n *Kohtaamisia*-video, joka herättelee pohtimaan aihetta.

Mikäli mediakasvatuksesta ja mediankäytöstä keskustellaan vanhempainillassa, lapsia kannattaa osallistaa pohtimaan illan aiheita. Lapsia voidaan haastatella etukäteen ja he voivat myös haastatella toisiaan. Haastattelu voidaan kirjata ylös, tallentaa sanelimella tai videoida. Aiheen käsittelyssä voi lisäksi hyödyntää edellä mainittua valmista tai itse tehtyä infograafia tai aikaisemmin esitetyn käytännön vinkin *Merkityksellistä mediaa* -tuotosta.

Tieto- ja viestintäteknologian sovellusten avulla voidaan jakaa helposti tietoa sekä vaihtaa näkemyksiä ja lujittaa siten lasten vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. Lapsen ajattelua ja toimintaa voidaan tehdä näkyväksi vaikka videoimalla päivän tapahtumia. Näin kotona voidaan tutustu siihen, mitä lasten leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa tapahtuu.

Kotien kanssa tehtävälle yhteistyölle on hyvä kehittää malleja ja tarjota vanhemmille konkreettisia ehdotuksia yhdessä tekemiselle. Monelle on tuttua esimerkiksi lapsiryhmän maskotin vierailu kodeissa. Tavallisesti vanhemmat kirjoittavat ly-

Vinkki!

Tukea digiajan vanhemmuuteen

Vanhemmat, isovanhemmat ja lapsen muut kasvattajat saattavat kaivata neuvoja lapsen mediankäytön ohjaamiseen. On tärkeää välittää lapsen läheisille asiantuntevaa ja ajankohtaista tietoa, jotta he pystyvät tukemaan lapsen myönteistä mediasuhdetta. Vanhempia voi ohjata esim. MLL:n Vanhempainnettiin, josta saa luotettavaa tietoa lasten mediankäytöstä ja vinkkejä arjen pulmiin. Keskusteluapua mediapulmiin tarjoaa MLL:n Vanhempainpuhelin.

www.mll.fi/vanhempainnetti

Vanhempainpuhelin

0800 922 77 (maksuton)

ma 10–13 ja 17–20

ti 10–13 ja 17–20

ke 10–13

to 14–20

hyen tarinan, joka luetaan lapsille yhteisesti maskotin vierailun jälkeen. Hyödyntämällä sanelimia ja kameroita lapset pystyvät osallistumaan tarinan tuottamiseen itse sekä tutustumaan toisten tarinoihin omien tietojensa ja taitojensa avulla.

Vanhemmille on tärkeää painottaa lapsen omaa roolia toiminnan alullepanijana, toteuttajana ja tallentajana ja tarjota vinkkejä siihen, miten kotona voidaan tallentaa lapsen tarinoita, leikkejä tai kiinnostuksen kohteita varhaiskasvatuksessa sovellettavaksi.

Vuorottaisella yhteisellä tekemisellä jaetaan tietoa ja osaa mistä kodin ja perheiden kesken sekä saadaan vanhemmat mukaan varhaiskasvatuksen arkeen ja juhlaan. Kun kotona tiedetään varhaiskasvatuksesta toteutettavasta asiasta, kasvatusyhteistyö vahvistuu. Se lisää kiinnostusta osallistua varhaiskasvatuksen ja kasvatusyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa.

Tunne- ja vuorovaikutustaitoja mediakasvatuksen keinoin

Tunne- ja vuorovaikutustaidoilla tarkoitetaan ihmissuhteisiin ja omaan tunne-elämään liittyviä taitoja. Tunnetaidoilla viitataan omien tunteiden tunnistamiseen ja säätelyyn sekä muiden ihmisten tunnetilojen ymmärtämiseen. Vuorovaikutustaitoja ovat taas kuunteleminen, vuorottelu, omien tarpeiden kuvaaminen, yhteisten sääntöjen ja sopimusten noudattaminen ja muiden kunnioittaminen. Hyvät tunne- ja vuorovaikutustaidot ylläpitävät hyvinvointia ja helpottavat arkisten haasteiden ratkaisua.

Tunteet ovat läsnä kaikessa tekemisessä ja olemisessä ja ai- van erityinen merkitys niillä on mediasisällöissä ja -kulttuurissa. Media synnyttää tunteita, tarjoaa mahdollisuuksia oppia tunteista sekä harjoitella tunteiden tulkintaa ja säätelyä. Itse asiassa media tarjoaa elämyksiä ja nostattaa tuntemuksia niin tehokkaasti, että sitä on toisinaan nimitetty tunne- myllyksi.

Mediasisältöjen tulkinnan lisäksi sosioemotionaalaisia taitoja tarvitaan mediakulttuurissa toimimisessa. Kyky toimia vastuullisesti ja toisia arvostaen helpottaa uusiin tilanteisiin sopeutumista ja muuttuvien tilanteiden hallintaa. Mediakasvatuksessa edistetään monenlaista osaamista ja sen avulla voidaan vaikuttaa myös lasten kykyyn vahvistaa omaa ja toisten ihmisten hyvinvointia.

Vinkki!

Reilusti ryhmässä

MLL:n verkkosivuilla on varhaiskasvatukseen suunnattu Reilusti ryhmässä -aineisto, jonka avulla lasten kanssa voidaan harjoitella monin tavoin vuorovaikutustaitoja. Aineisto perustuu Muumitarinoihin, joista katsotaan katkelma, jonka jälkeen aihetta käsitellään leikkien, liikuen, tutkien ja taiteillen.

Samalla voi tutustua alakouluun tarkoitettuun Muumien malliin -aineistoon, joka sisältää ideoita ja malleja sosiaalisten taitojen vahvistamiseen.

Varhaiskasvatuksessa tunne- ja vuorovaikutustaitoja harjoitellaan osana kasvatuksellista toimintaa. Lasten kanssa pohditaan arjen eri tilanteissa syntyviä tai lapsia askarruttavia tunteita ja eettisiä kysymyksiä. Arjen eettisten valintojen pohdinta sekä omien tunnetaitojen kehittäminen ja rakentavan käyttäytymisen harjoittelu vahvistavat lasten vuorovaikutustaitoja. Lapsia opetetaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään omia tunteitaan. Myötätunnon sekä toisten huomioimisen opettelu ovat keskeinen osa vastuullisuuteen kasvua.

Kasvattajat tarjoavat omalla esimerkillään mallin siitä, miten toisiin ihmisiin, eläimiin, kasveihin ja muuhun ympäristöön suhtaudutaan arvostavasti. Lasten osallisuutta yhteiseen toimintaan vahvistetaan ja jokainen lapsi hyväksytään ryhmässä omana itsenään. On tärkeää osoittaa kiinnostusta lasten tekemisiin ja seurata heidän aloitteitaan. Myönteisten tunteiden osoittaminen ja jakaminen ovat avainasemassa tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelussa.

Turvallisessa ympäristössä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua. On tärkeää, että lapsi saa ilmaista turvallisesti myös kielteisiä tunteitaan. Lapsen mahdollisuuksia kokea erilaisia tunteita ei ole syytä rajoittaa, mutta lasta on opetettava hallitsemaan ja säätelemään omaa tunneilmaisuaan yhteisten sääntöjen mukaisesti. Toisia ei saa satuttaa fyysisesti eikä heille saa aiheuttaa tahallisesti mielipahaa.

Varhaislapsuudessa opitaan tunnistamaan oman toiminnan vaikutuksia muihin. Mitä paremmin omia tunteita, käyttäytymistä ja ympäristön vaikutusta omaan toimintaan ymmärtää, sitä paremmin omaa toimintaa pystyy ohjailemaan eri tilanteissa ja kohtaamaan toiset empaattisesti. Empatialla tarkoitetaan myötäelämisen kykyä eli taitoa asettua, eläytyä ja ymmärtää toisen ihmisen tunnetiloja. Empatian perustana on itsetuntemus eli käsitys omista persoonallisista vahvuuksista ja niistä puolista, joissa tarvitaan tukea ja ohjausta.

Tietoisuustaidot rauhoittumisen apuna

Tietoisuus omista tunteista on tunnetaitojen perusta. Tunteiden ja mielen säätely on oman toiminnan ohjauksen säilyttämistä itsellä; usein tunteiden todetaankin olevan hyvä renki, mutta huono isäntä. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihminen, joka ei ymmärrä omia tunteitaan, saattaa ajalehtia tunteidensa vietävänä ja reagoida epätarkoituksenmukaisesti kohtaamiinsa tilanteisiin. Sen sijaan ihminen, joka tunnistaa tunteensa, pystyy vaikuttamaan tietoisesti tuntemuksiinsa ja käyttäytymiseensä. Kyky havaita ja tunnistaa tunteita auttaa myös tulkitsemaan toisten ihmisten käyttäytymistä ja helpottaa näin kanssakäymistä muiden kanssa.

Kiireessä ja jatkuvassa virikevirrassa lapsen mahdollisuus keskittyä hetkeen ja omiin tuntemuksiin voi olla vaikeaa. Lapsen arki koostuu lähtemisistä ja menemisistä: on hoppua päiväkotiin, esikouluun tai kouluun, iltapäivästä kiirehditään harrastuksiin tai muihin perheen toimiin. Päivän aikana mietitään tulevia tekemisiä tai arvioidaan tehtyä – vapaa-aika

täyttyy niin monin tavoin, ettei varsinaiselle rauhoittamiselle ja levolle jää aina aikaa. Vaikka lapsilla itsellään on harvoin kiire, se on läsnä heidän elämässään. Tämä voi ilmetä esimerkiksi siten, ettei lapsi saa tai osaa olla jouten ja toimetta.

Levollisuutta ja tietoisena olemista voidaan ja sitä on hyvä harjoitella lasten kanssa. Tietoisena olemisen taito on kykyä tutkailla olo- ja tunnetilojaan, taitoa suunnata ja keskittää huomio itseen: hengitykseen, ajatuksiin, tunteisiin sekä kehon viesteihin. Rauhallisessa hetkessä voidaan opetella tunnistamaan, miltä minusta nyt tuntuu ja miksi. Tunteista kiinni saamisessa auttaa oman kehon reaktioiden havainnointi, esimerkiksi silloin, kun havaitsee olevansa erityisen iloinen, suuttunut, tyytyväinen tai ahdistunut, tai kun järjestää pienen rentoutushetken, jossa virittäytyään tarkastelemaan kehon ja mielen tuntemuksia. Tunteita ei koeta vain mielessä vaan myös kehossa.

Liikunta auttaa rentoutumaan ja purkaa tunne-energiaa tehokkaasti. Myös kasvattajan rauhoittava ääni, turvallinen kosketus ja myötätuntoinen huomio auttavat lasta rentoutumaan. Lisäksi toiset lapset voivat auttaa rauhoittumisessa. Kun lapsi on rentoutunut ja rauhallinen, voidaan lasta ohjata keskittymään hengitykseensä ja tutkiskelemaan hengityksen rytmiä ja syvyyttä sekä lopulta sitä, millaisia tuntemuksia kehossa on.

Tietoinen läsnäolo on oiva väylä harjaannuttaa itsetuntemusta. Lasten kanssa tietoisien läsnäolon harjoitusten on hyvä olla leikkilisiä ja toiminnallisia ja tehtävät on havainnollistettava selkeästi. Harjoitusten tunnelman tulee olla rauhallinen ja turvallinen. Kasvattaja voi ohjata kehontuntemusten tutkailun lisäksi lasta kiinnittämään huomiota haju-, maku-, kuulo-, näkö- ja kosketusaistimuksiin.

Vinkki!

Tietoisuusharjoitus

Tietoisuusharjoituksia voidaan toteuttaa eri tavoin ja kehittää itse omalle ryhmälle sopiva harjoitus. Keskeistä harjoituksissa on yhdessä hiljentyminen, oman hengitykseen keskittyminen sekä mielikuvamatka, jonka aikana rentoutumista pyritään syventämään.

Lasten keskittymistä voi helpottaa, jos aikuinen johdattelee rentoutumiseen esim. käymällä kehonosat yksitellen läpi tai esim. tarkastelemalla tietoisesti jonkun pienen suupalan syömistä.

Mielikuvamatkaan voi myös lisätä aineksia lapsille mieluisista mediasisällöistä, tai lapset voivat kuvitella olevansa jokin tärkeä mediahahmo. Tärkeintä on, että harjoituksen tunnelma on levollinen ja rauhallinen ja että rentoutuminen on kaikille mahdollista.

Tietoisien olemisen harjoittaminen voi vähentää kielteisiä tuntemuksia, jännitystä, ahdistuneisuutta, impulsiivisuutta, yliviikkautta, ahdistuneisuutta ja masennusta. Harjoittelu voi myös parantaa tarkkaavaisuutta, oman toiminnan ohjausta sekä vahvistaa vuorovaikutustaitoja ja oppimaan oppimista.

Oppimisen alueet

Erilaiset toiminnalliset harjoitukset soveltuvat hyvin tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun ja niihin on helppo lisätä teemoja lasten mediakulttuureista ja kokemuksista sekä yhdistää tieto- ja viestintäteknologiaa.

Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa eriteltyt oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnonkohteiden ja osaamisen mukaan. Oppimisen alueet ovat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä sisältöjä ja ne on jaoteltu esiopetussuunnitelmien perusteiden mukaisesti. Eheytetty pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen sekä mediakasvatuksen ottamisen mukaan monin eri tavoin.

Ensimmäinen kokonaisuus on *Kielten rikas maailma*, jossa niin kielen ymmärtäminen, puheen tuottaminen kuin kielen käyttötaitojen tukeminen ovat keskeisiä. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, tarinointia ja tutustutaan erilaisiin teksteihin. Lapset saavat tärkeitä kuulluksi tulemisen kokemuksia ja harjaannuttavat samalla vuorovaikutustaitoja. Välineinä voidaan soveltaa muun muassa kuva-noppia ja tarinapalikoita, eri medialaitteiden sanelemia, Herkkien korvien kortteja, tallentavia mikrofoneja samoin kuin lorupusseja, käsi- ja sorminukkeja, runoja sekä lastenkirjallisuutta.

Toinen oppimisen alueista on *Ilmaisun monet muodot*. Sen keskiössä on lasten sanallisen, kuvallisen, musiikillisen ja keuhollisen ilmaisun edistäminen. Taiteellisen ilmaisun katsotaan tukevan vuorovaikutustaitoja, myönteistä käsitystä itsestä sekä kykyä jäsentää omaa kasvuympäristöä. Kulttuurisen ilmaisun tukeminen palvelee myös tässä oppaassa tärkeäksi katsottujen tunne- ja vuorovaikutustaitojen tavoitteellista kehittämistä. Etenkin taiteellisen ilmaisun avulla voidaan harjaannuttaa lapsia tunteiden näkyväksi tekemiseen. Taidetta ja kulttuuria välitetään lapsille monipuolisesti, joten oppimisympäristön esteettisyyden sekä monipuolisiin virikkeisiin kannattaa panostaa.

Ilmaisun tavoitteellisessa tukemisessa painottuvat yhdessä tutkiminen, kokeilu, harjoittelu ja tekemisen dokumentointi. Kasvattajaa rohkaistaan tutustumaan lasten kanssa uudenlaisiin taiteen ja kulttuurin kokemisen ja ilmaisun tapoihin, eikä välttämättömänä ole se, että aikuinen osaa ja tuntee ennalta välineitä ja materiaaleja, joita oppimisessa sovelletaan. Uuteen tutustuminen voi olla antoisa yhteinen oppimisprosessi, jossa opitaan ymmärtämään niin perinteisen kuin uuden kulttuurin arvo ja merkitys.

Kolmannessa oppimisen alueessa *Minä ja meidän yhteisömme* mediakasvatus mainitaan omana käsitteenään. Alue keskittyy tukemaan lasten käsitystä lähiyhteisöjen monimuotoisuudesta ja harjaannuttaa toimimaan siinä vastuullisesti. Olennaista on perehtyä eettiseen ajatteluun, erilaisiin katsomuksiin, lähiyhteisöjen ajalliseen perspektiiviin ja mediaan.

Mediakasvatuksen tehtäväksi nähdään lasten aktiivisen toiminnan ja ilmaisun tukeminen. Lasten kanssa voidaan hyödyntää erilaisia sovelluksia ja ohjelmia, joiden avulla on mahdollista tutustua lähiympäristöön esimerkiksi kuvanmuokkauksen ja lisätyn todellisuuden keinoin. Tämä on oiva tapa auttaa lapsia hahmottamaan myös mediasisältöjen todenmukaisuutta ja herätellä mediakriittisyyttä, jotka ovat perusteissa mainittuja mediakasvatuksellisia tehtäviä.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen näkökulmasta mediasisältöjen arviointi, pohdinta ja tulkinta ovat keskeisiä mediasisällön merkittävyyteen vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi oman eläytymisen säätely ja itsensä etäännyttäminen ovat tärkeitä taitoja jännityksen ja pelon hallinnassa. Mediakasvatuksessa tulee perusteiden mukaisesti kiinnittää huomiota myös median vastuulliseen käyttöön sekä oman ja toisten hyvinvoinnin huomioimiseen.

Neljäntenä varhaiskasvatuksen keskeisenä tavoitteena ja sisältönä on *Tutkin ja toimin ympäristössäni*. Tehtävänä on tukea lasten valmiuksia havainnoida ja ymmärtää ympäristöään ja kannustaa heitä pohdiskelemaan ja ratkaisemaan oppimisympäristössä askarruttavia asioita ja ongelmia.

Tähän kytkeytyvän teknologiakasvatuksen tarkoitus on rohkaista tutkivaan ja kokeilevaan työskentelyyn, johon soveltuu hyvin matemaattista ajattelua tukeva leikkilinen ympäristön tutkiminen. Monet valmiit sovellukset innostavat lapsia luokittelemaan ja lajittelemaan, tutustumaan suhdetoimintoihin ja mittaamaan.

Lähiluonnon ja rakennetun ympäristön mahdollisuuksia kannattaa hyödyntää myös ideoimalla lasten kanssa uutta. Näin toimintaan saadaan eheytettyä myös tähän oppimiseen alueeseen kuuluva ympäristökasvatus.

Lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen kannalta on tärkeää painottaa luonnon merkitystä rauhoittamisen ja esteettisen kokemisen paikkana. Koska levollinen mieli on edellytys omien tunnetilojen tutkailemiselle, ympäristökasvatusta voidaan tarkoituksenmukaisella tavalla yhdistää tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetteluun.

Viides oppimisen alue on *Kasvan, liikun ja kehityn*. Sen keskeisenä sisältönä ovat lapsen terveys ja hyvinvointi, etenkin itsestä huolehtiminen ja arjen taidot. Lapsiryhmän yhteiset liikuntahetket vahvistavat monin tavoin vuorovaikutus- ja itesesäätelytaitoja. Kun lasten mieluisat mediakokemukset tai hahmot yhdistetään liikuntaleikkeihin tai kun fyysiseen aktiivisuuteen kannustetaan pelillistämällä liikuntaa, oppiminen toteutuu lapsilähtöisesti ja monipuolisesti.

Myös ruokakasvatus kuuluu tähän oppimisen alueeseen. Yhdessä syömisen kulttuurin ja ruokapöytäkeskusteluiden opettelu tukevat lasten sosiaalisia taitoja. Kirjojen, lehtiä ja verkkoavun avulla ruuan tuntemusta voidaan syventää kulloistekin tarkoitusten mukaisesti. Terveysten ja turvallisuuden liittyvien asioiden yhteydessä voidaan käsitellä myös verkkoympäristössä turvallisesti toimimisen perusasioita.

Sävyisesti yhdessä

MLL julkaisi yhdessä Helsingin varhaiskasvatusviraston Oivaluksia eskarista! -hankkeen kanssa Sävyisesti yhdessä -materiaalin, johon seuraavat tunne- ja vuorovaikutustaitojen teemat ja niitä tukevat toimintaideat perustuvat. Sävyisesti yhdessä -materiaalin alku- ja loppuharjoituksineen sekä harjoituksia tukevat kuvat saa osoitteesta mll.fi/savyisastiyhdessa.

Ilmeistä mediaa

Ilmeet kuvastavat tunteita ja mielialoja. Ne ovat usein lyhytaikaisia ja vaihtuvat nopeasti. Hymy, pään kallistelu, kulmakarvojen kurtistaminen tai kohottaminen sekä katseen suunnan vaihtelut viestivät ajatuksista ja tunnetiloista. Vaikka ilmeitä voidaan tehdä tarkoituksella, ilmeet kytkeytyvät sanalliseen kommunikointiin myös tahattomasti. Tällaisia hetkellisiä ja tahattomia ilmeitä nimitetään mikroilmeiksi ja usein niillä pyritään peittelemään omia tuntemuksia.

Toisinaan ilmeitä on vaikeaa säädellä ja ne voivat olla myös ristiriidassa sanotun kanssa. Ilmeillä on paljon merkitystä vuorovaikutuksen sanomaa tulkitessa: mikäli sanallinen ja sanaton viestintä ovat ristiriidassa, tavallisesti painoarvo annetaan ilmeille.

Kasvonilmeitä muuttelemalla voidaan tehdä lukemattomia erilaisia ilmeitä. Eri kulttuureissa ilmehditään jonkin verran eri tavoin, mutta perusilmeet ilmaistaan ja ymmärretään yleensä samoin kaikkialla. Näitä ovat onnellisuus, surullisuus, yllättyneisyys, pelko, viha ja inho.

Kasvojen ilmeistä katse on keskeinen tuntemusten välittäjä. Katseen avulla säädellään vuorovaikutusta, ilmaistaan tunteita ja tarkkaillaan ympäristöä. Katse kuvastaa mielenkiintoa jostakin asiasta kohtaan ja sillä osoitetaan kiinnostusta toiseen ihmiseen. Katsetta seuraamalla saadaan myös tietoa muiden tunnetiloista, mikä helpottaa käyttäytymään tilanteen mukaan.

Ilmeiden käyttötapoja luokitellaan kahdeksan. ”Pidättäjä” näyttää niukalti tunteitaan ja häntä on siksi vaikea tulkita. ”Paljastaja” kertoo kasvoillaan tunteistaan ja hänen tunnetilojaan on helppo tunnistaa. ”Tahaton paljastaja” paljastaa tunteensa tiedostamattomasti. ”Ilmeetön” puolestaan olettaa paljastavansa tunteensa, mutta sen sijaan kasvoilla on neutraali ilme. ”Jähmettyjä” näyttää jatkuvasti yhtä ilmettä tunnetilojen muutoksista huolimatta. ”Väärintulkittu” luulee ilmaisevansa tunnetilansa, mutta ilme ymmärretään väärin. ”Aina ajan tasalla” näyttää sopivan ilmeen. ”Miksaaja” näyttää useampia tunnetiloja yhtäaikaaisesti.

Haasta kaveri

Haasteleikissä lapset yrittävät saada toisensa toimimaan tietyllä tavalla katseen tai ilmeen avulla. Onnistuneesta yrityksestä saa pisteen. Leikitään pareittain monta kertaa ja koetaan kerätä mahdollisimman paljon pisteitä. Vaihtoehtoisia leikkitapoja:

- Pari katsoo toisiaan silmiin. Se, joka kääntää viimeiseksi katseensa pois, saa pisteen.
- Lapset yrittävät saada ilmeilemällä toisensa nauramaan. Se, joka nauraa viimeiseksi, saa pisteen.

Tutkitaan ilmeitä

Kokeillaan ja tutkitaan lasten kanssa erilaisia ilmeitä katsoamalla peiliin. Apuna voidaan käyttää sekä pieniä käsipeilejä että isompia seinäpeilejä. Jos mahdollista, lapset voivat kuvata ilmekokeiluja. Tähän käy mikä tahansa laite, jolla voi ottaa kuvia, esim. kännykkä, digikamera tai tablet-tietokone. Katsotaan ja tutkitaan yhdessä otettuja kuvia sekä pohditaan, mitä kuvien ilmeet kertovat.

Ilmeiden metsästys

Etsitään lehdistä kuvia erilaisista ilmeistä ja leikataan kuvat irti. Yritetään tunnistaa, nimetä sekä luokitella kuvien ilmeet. Kootaan ilmekuvia seinälle tai isolle paperille ryhmiteltyinä niin, että saman tyyppiset ilmeet tulevat lähelle toisiaan. Ilmeiden etsimistä voidaan jatkaa kuvaamalla ryhmässä lasten ja aikuisten erilaisia ilmeitä.

Huom. Lapsia ohjeistetaan pyytämään kuvattavalta lupa kuvaamiseen.

Tunnekortit tai -arpakuutio

Tehdään tunnekortit tai -noppa piirtämällä tai kuvaamalla erilaisia ilmeitä. Nopan rungon voi askarrella vaikkapa maitopurkista. Valitaan vuorotellen korteista kuva, jota ei näytetä muille. Kortin valinnut esittää kortin tunteen ja muu ryhmä yrittää tunnistaa sen. Lopuksi keskustellaan kortin kuvaamasta tunteesta yhdessä. Tunnenoppaa taas heitetään vuorotellen ja kerrotaan nopan ilmeestä/tunteesta. Pohditaan, millaisessa tilanteessa on tuntunut nopan näyttämältä tunteelta, esim. iloiselta, surulliselta tai vihaiselta.

Kerro elehtien

Eleillä voidaan kommunikoida ilman sanoja tai tehostaa sanallista viestintää. Tavallisesti eleet värittävät puhetta ja tuovat siihen sävyjä. Eleiden onkin oltava ajallisesti samassa tahdissa sanallisen viestin kanssa.

Osoittavilla eli deiktisillä eleillä muiden huomio voidaan kiinnittää tiettyyn asiaan ilman, että tarvitsee välttämättä esittää sanallisia pyyntöjä tai käskyjä. Deiktisillä eleillä kutsutaan toiset jakamaan havaintoja, joista itse on kiinnostunut. Esimerkiksi sormella osoittaminen pyytää toista kiinnittämään huomiota sormen osoittamaan suuntaan.

Ikoninen ele on lähellä puhutun kielen merkitystä ja tukee sanallista viestiä. Esimerkiksi jonkin asian koon havainnollistamiseksi voidaan kädet levittää mahdollisimman kauas toisistaan osoittamaan asian suuruutta, tai laittamalla etusormi ja peukalo yhteen vastaavasti kuvaamaan asian pienuutta tai vähäisyyttä. Peukun nostaminen ylös merkitsee kannustusta, peukku alaspäin viestii, ettei asia ole kiinnostava, hyvä tai sovelias.

Eleet voidaan jakaa luokkiin niiden käyttötarkoituksen perusteella. Vertauskuvilla korvataan sanallinen viesti. Esimerkiksi sormen asettaminen suun eteen hiljaisuuden merkiksi tai käden heilautus tervehtimiseksi ovat vertauskuvallisia eli ”metaforisia eleitä”. ”Tunteiden ilmaisijat” kuvastavat pu-

hujan tunnetiloja ja niiden voimakkuutta. ”Vuorovaikutuksen säätelijöillä” ohjailaan vuorovaikutusta, esimerkiksi kun puheenvuoroja jaetaan elehtimällä. ”Mukautujilla” viitataan eleisiin, jotka helpottavat erilaisiin tilanteisiin sopeutumista ja auttavat ihmisiä osallistumaan vuorovaikutukseen.

Varjojen liikkeet

Tutkitaan ja kokeillaan lasten kanssa erilaisia eleitä ja kehonliikkeitä varjokuvien avulla. Kirkkaiden pöytälamppujen lisäksi valonlähteenä voi käyttää esim. videotykkiä, diaprojektorita tai piirtoheitintä. Lisämaustetta kokeiluihin ja eleiden tulkitaan saa taustamusiikeillä. Lasten kanssa voidaan esim. tutkia, miten eleiden viesti muuttuu, kun musiikki taustalla ja sen tuoma tunnelma vaihtuvat.

Peili

Leikitään pareittain, vastakkain seisten. Toinen parista liikehtii ja elehtii eri tavoin, toinen yrittää toistaa liikkeitä ja eleet samassa tahdissa peilikuvan tavoin.

Arvaa mitä tarkoitan

Lapset esittävät vuorotellen toisilleen sanoja ja käsitteitä miimeillä, elehtimällä ilman sanoja. Toiset yrittävät arvata tai selvittää, mistä on kyse. Yhdessä voidaan sopia, että keksitään ja esitetään tiettyjen yläkäsitteiden alle sopivia asioita ja sanoja, kuten esim. liikkumiseen ja liikuntaharrastuksiin tai mediankäyttöön ja lasten lempimediasisältöihin liittyviä asioita.

Eleohjaus

Miten saada toiset liikkumaan ja toimimaan ohjeiden mukaan käyttäen vain elekieltä? Lapset ohjaavat eleiden avulla joko pariaan tai pientä ryhmää toimimaan ja liikkumaan tiettyllä tavalla. Tehtävään saadaan lisää haastetta rakentamalla tilaan ratoja, joita pitkin pitää kulkea, tai esteitä, joita pitää väistellä.

Monilukutaitoa voidaan harjoitella tekemällä lasten kanssa toiminta- tai liikuntakortteja piirtäen tai valokuvaten eleitä ja asentoja. Kortteja voidaan käyttää eleohjauksen apuna tai sijoittaa toimintaradalle näyttämään mallia, miten eri kohdissa toimitaan tai liikutaan.

Toiminta- ja liikuntaohjeita voidaan kuvata myös videolle. Videoista voidaan tehdä maksuttomalla Aurasma-sovelluksella ”auroja” eli ryhmätilan esineisiin ja seinän kuviin piilotettavia viestejä. Aurasma-sovelluksella tilasta voidaan myös etsiä ”auroja” ja toimia niiden antaman mallin tai ohjeen mukaisesti.

Tunne kosketus

Kosketus on tärkeä sanattoman kommunikoinnin muoto ja sillä voidaan edistää monella tavoin lapsen hyvinvointia. Turvallinen ja hyvä kosketus vähentää stressiä, ärtyisyyttä ja alakuloa; kosketus parantaa myös keskittymiskykyä ja rauhoittaa. Siksi ei ole yllättävää, että kosketus voi kohentaa lasten kognitiivista suoriutumista.

Hyvä ja turvallinen kosketus on lempeä, välittävä ja hyväksyvä. Hyväksyvä kosketus auttaa lasta luottamaan itseensä ja toisiin ihmisiin. Koska kosketus auttaa ihmisiä kiintymään toisiinsa, sitä on nimitetty sosiaalisesti liimaksi. Se, miltä kosketus tuntuu, riippuu siitä, millainen merkitys sille annetaan. Jo-

kaisella on oikeus määrittää, millä tavoin haluaa tulla kosketetuksi, ja toisen tahto on kunnioitettava.

Koskettamalla voidaan muiden sanattoman viestinnän tavoin säädellä vuorovaikutusta. Esimerkiksi kevyellä kosketuksella voidaan saada toisen huomio tai pyytää häntä odottamaan. Kosketus liittyy myös ihmisten tilankäyttöön. Tuttujen kanssa kommunikoidaan vieraita ihmisiä lähemmin.

Autopesula

Lapset seisovat tai istuvat polvillaan kahdessa rivissä vastakkain ja muodostavat autopesulan linjaston. Rivien viimeiset lähtevät kävellen tai kontaten kulkemaan autoina linjaston läpi. Muut lapset toimivat pesuharjoina ja pesevät autot käsillään tai esim. huiveilla. Autot kulkevat hitaasti pesuohjelman eri vaiheiden ja toisten lasten käsien läpi. Lasten kanssa ideoidaan yhdessä, miten autoa linjaston eri vaiheissa käsitellään: miten tapahtuu kastelu, saippuointi, pesuharjaus, huuhtelu, kuivaus ja vahaus. Kosketuksen tapa muuttuu autojen edetessä linjastolla.

Sähkö kulkee

Lapset seisovat kahdessa rivissä kädet käsissä. Rivin ensimmäinen lähettää sähköiskun seuraavalle puristamalla kevyesti tätä kädestä. Kun sähköisku on tullut rivin viimeiselle, tämä juoksee nopeasti rivin ensimmäiseksi ja lähettää uuden sähköiskun. Leikkiä jatketaan, kunnes jokainen on saanut vuorolleen lähettää sähköiskun. Voidaan myös kisailla, kummassa lapsirivissä sähkö kulkee nopeammin eteenpäin.

Kaverirobotti

Ohjelmoidaan paria kosketuskäskyin kulkemaan tiettyä reittiä. Annetaan yksinkertaisia käskyjä koskettamalla, kuten esim. kosketus selkään = askel eteenpäin, kosketus vasempaan/oikeaan olkapäähän = käänös vasemmalle/oikealle, kosketus päälle = pysähdy. Robottia ohjataan aluksi yksittäisillä käskyillä, mutta taitojen karttuessa voidaan kokeilla pidempiä käskyjonoja. Lasten kanssa voidaan myös ideoida lisää esim. nopeuteen, tapaan liikkua tai tuottaa ääntä liittyviä käskyjä.

Arvaa mitä piirrän?

Piirretään pareittain sormella toisen selkään erilaisia muotoja, kirjaimia ja numeroita. Se, jonka selkään piirretään, yrittää tunnistaa kosketuksen perusteella, mitä toinen piirtää. Voidaan kokeilla myös ketjupiirtämistä siten, että lapset asettuvat kolmen jonoihin. Ensimmäinen piirtää mallikuvan mukaisesti kuvion toisen selkään, toinen piirtää kolmannen selkään kosketuksen perusteella tunnistamansa kuvion ja kolmas piirtää tunnistamansa kuvion paperille. Tutkitaan ja keskustellaan yhdessä, millaisena viesti kulki jonon läpi perille.

Viesti äänin

Sanojen merkityksen lisäksi tapa puhua vaikuttaa viestintään. Tutun sanonnan mukaan merkityksellisempää on se, miten sanomme kuin se, mitä sanomme. Ääneen liittyvät muun muassa äänen voimakkuus, sävy, korkeus sekä puheen rytmi ja tempo. Nämä vaikuttavat erityisesti siihen, millaisia päätelmiä tehdään puhujan luonteesta, taustasta ja tunnetilasta.

Kerronnan sävyt

Tutkitaan lasten kanssa äänenkäytön merkitystä osana kerrottua. Aikuinen voi lukea lapsille satua eri tavoilla, esim. vihaisesti, liian nopeasti, kummallisesti tauottaen tai välillä nostaten äänenvoimakkuutta ilman syytä. Pohditaan yhdessä, miten tarinan ymmärrettävyys ja sanoma muuttuvat äänensävyin ja rytmin vaihdellessa. Tehtävän jatkoksi sopivat hyvin kaikulaulut, joissa lauletaan uusi kierros aina eri tavoin. Esim. Alouette: hiljempaa, lujempaa, iloisemmin, surullisemmin.

Avaruusoliot vierailulla

Leikitään avaruusolioita, jotka ovat tulleet vierailulle Maahan. Oliot eivät osaa puhua suomea, joten niiden kanssa pitää yrittää viestiä äänen sävyillä ja painotuksilla sekä ilmeillä ja eleillä. Puolet ryhmästä on avaruusolioita, joihin toinen puoli yrittää tutustua sekä esitellä heille päiväkotia ja mitä siellä tehdään.

Ääni ja viesti ristiriidassa

Keksitään yhdessä erilaisia tunnetta ilmaisevia lauseita ja tehostetaan viestiä sopivalla äänensävyllä. Esim.: *Minä olen vihainen*. Korotetaan ääntä ja painotetaan voimakkaasti sanaa vihainen. *Minua pelottaa*. Puhutaan hiljaa, varovaisesti kuis-katen. Kokeillaan sen jälkeen äänensävyjä, jotka tekevät viestistä ristiriitaisen ja hämmentävän. Sanotaan esim. iloisella äänellä, että olen vihainen tai rallatellaan hyväntuulisesti, että minua pelottaa. Työskentelyä voidaan rikastuttaa tallentamalla ja kuuntelemalla ristiriitaisia lauseita esim. digisanelimella tai kännykällä sekä videoimalla erilaisia ilmeitä ja niihin sopivia tai epäsopivia viestejä.

Äänimaisema

Tuotetaan lasten kanssa erilaisiin kuviin äänimaisemia. Kokeillaan, millaisia tunnelmia ja viestejä erilaiset äänet voivat kuviin tuoda. Tutkitaan, miten tunnelma ja kuvan viesti muuttuvat, kun äänimaailma vaihdetaan toisenlaiseksi. Tehdään ääniefektejä omalla keholla ja äänellä sekä etsitään mielenkiintoisia ääniä omasta ympäristöstä. Kerätään ja tallennetaan ääniä esim. kännykän tai tablet-laitteen ääninauhurilla, digisanelimella, tallentavalla mikrofoniilla tai videoimalla jollakin kuvauslaitteella.

Kielten sanoma

Sanallinen viestintä koostuu kielestä ja sanoista, joilla on jokin sovittu merkitys. Tähän perustuu se, että tavallisesti toisen viestejä ymmärretään ja niihin voidaan reagoida tarkoituksenmukaisella tavalla. Sanalliseen viestintään liittyy kuitenkin aina myös väärinymmärryksen mahdollisuus, etenkin jos viestijät eivät tunne toisiaan hyvin tai heillä on erilaiset taustat. Vuorovaikutuksen sujuvuus kytkeytyy siihen, millaisia tulkintoja viestintätilanteesta tehdään.

Ihmisten välinen yhteydenpito tapahtuu myös erilaisten pikaviestimien, chattien tai muiden lyhyiden kirjoitettujen viestien varassa. Kirjoitetussa kielessä ei voida samanaikaisesti nojautua sanattomasta viestinnästä saatuihin vihjeisiin, joilla omaa tulkintaa tilanteesta voidaan tukevoittaa. Tästä syystä sanoille ja viesteille rakentuvia merkityksiä on hyvä harjoitella lasten kanssa eri tavoin.

Kuka siellä?

Toinen parista koputtaa kuvitteelliseen oveen ja sanoo "Kop, kop", toinen kysyy: "Kuka siellä?" Koputtaja vastaa: "Minä vain". Toistetaan leikin vuorosanoja käyttämällä tunnekortteja, joiden mukaan keskustelun äänensävyt vaihtuvat esim. iloiseksi, vihaiseksi, pelokkaaksi ja rohkeaksi. Keskustellaan yhdessä siitä, miten tilanne muuttuu tunnetilan vaihtuessa.

Tunteiden metsästy

Tutustutaan yhdessä johonkin kirjaan, elokuvaan tai peliin ja etsitään sen sisällöistä tunnesanoja tai tunnetta ilmaisevia ilmeitä ja eleitä, äänensävyjä tai kosketusta. Aikuinen voi myös lukea tarinaa, ja kun lapset havaitsevat jonkin tunneilmaisun, he huutavat yhdessä sovitun huudahduksen, esim. Hep!

Arvaa mikä?

Etsitään ja kerätään erilaisia mediaan ja tunteisiin liittyviä sanoja, joita piirretään tai kirjoitetaan lapuille tai kuvataan digikameralla, kännykällä tai tablet-laitteella. Leikitään itse kootulla sanastolla sanaselitystä niin, että yksi lapsista vuorollaan kuvailee sanaa toisten yrittäessä arvata, mikä sana on kyseessä. Selitettäväksi asiaksi voidaan valita myös jokin lapsille tuttu tarina, peli, pelihahmo tai ohjelma.

Leikillistä ohjelmointia

Robotti ei osaa liikkua ja toimia ilman täsmällisiä ohjeita. Sille pitää kertoa tarkkaan, mitä ja missä järjestyksessä sen pitää tehdä, jotta jokin asia tulee suoritetuksi halutulla tavalla. Ohjelmoidaan kaverirobottia täsmällisin ohjein liikkumaan paikasta toiseen tai suorittamaan jokin tehtävä, esim. pukemaan kengät tai laittamaan kirja hyllyyn.

Ensin mietitään, millaisista vaiheista tehtävän suorittaminen koostuu ja sitten yritetään löytää yksikertaiset ja tarkat ohjeet, joita noudattamalla robotti saa tehtävän tehtyä. Jos ryhmässä on eri kieliä äidinkielenään puhuvia lapsia, voidaan vaikkapa suuntakäsitteitä, esim. eteen, taakse, oikea, vasen ja seis, käyttää eri kielillä. Sanojen lisäksi voidaan hyödyntää erilaisia symboleja ja merkkejä, joista voidaan tehdä ohjelmointikortit. Symbolien merkitys sovitaan tarkasti yhdessä. Esim. nuoli voi tarkoittaa askelta ja pallo kyykistymistä.

Kirjallisuutta ja linkkejä

- Alper, Meryl (2015) Developmentally Appropriate New Media Literacies: Supporting cultural competencies and social skills in early childhood education. *Journal of Early Childhood Literacy*. Vol 12 (2), 175–196.
- Durlak, Joseph A., Domitrovitch, Celene E., Weissberg, Roger P. & Gullotta, Thomas. P. (toim.) *Handbook of Social and Emotional Learning*. New York: The Guilford Press.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Tampere: Opetushallitus. http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
- Harviainen, J. Tuomas, Meriläinen, Mikko & Tossavainen, Tommi (2013) *Pelikasvattajan käsikirja*. Pelitaito.fi. <http://www.pelipaiva.fi/pelikasvattajankasikirja.pdf>
- Hyvä medialukutaito. Suuntaviivat 2013–2016. (2013) Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2013/liitteet/OKM11.pdf?lang=fi>
- Ikonen, Kaisa, Innanen, Kaisa & Tikkinen, Siinamari. (2015) *Lukuinto-opas*. Lukumotivaatiota ja monilukutaitoa koulun ja kirjaston yhteistyönä. Oulun yliopisto. http://www.lukuinto.fi/media/materiaalit/lukuinto_opas.pdf
- Jyväskylän yliopiston Kielikeskus. Nonverbaalisen viestinnän koodeja. https://kielikompassi.jyu.fi/puheviestinta/tietomajakka/maja_perusteita_maarittely_koodit.shtml#2
- Kupiainen, Reijo (2007) Pienten lasten medialukutaito. Teoksessa Leena Pentikäinen, Anu Ruhala & Hanna Niinistö (toim.) *Mediametkaa*. Osa 2. – Kasvattajan matkaopas lasten mediamaailmaan. Helsinki: Mediakasvatuskeskus Metka, 15–22.
- Kupiainen, R., Kulju, Pirjo & Mäkinen, Marita (2015) Mikä monilukutaito? Teoksessa Tapani Kaartinen (toim.) *Monilukutaito – kaikki kaikessa*. Tampereen yliopiston normaalikoulu: Tampereen yliopisto, 13–24. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201510082343>
- Liuska, Kirsi & Turunen, Tiina. *Häijyherneitä ja lempeyslientä*. Opas lasten ristiriitatilanteiden ehkäisyyn. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mertala, Pekka (2016) Fun and games - Finnish children's ideas for the use of digital media in preschool *Nordic Journal of Digital Literacy*. Vol. 10, (4). 207–226. https://www.idunn.no/file/pdf/66919155/fun_and_games_-_finnish_childrens_ideas_for_the_use_of_dig.pdf
- Mertala, Pekka & Salomaa, Saara (2016) Kasvatuskeskeinen näkökulma mediakasvatukseen. Teoksessa Leo Pekkala, Saara Salomaa & Sanna Spišák (toim.) *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, 155–174. http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf
- Mäkelä, Jukka (2005) Kosketuksen merkityksestä lapsen kehityksessä. *Suomen Lääkärilehti* Vol. 60, 14/2005, 1543–1549. https://asiakas.kotisivukone.com/files/pirpana2.tarjoaa.fi/tiedostot/kosketuksen_merkitys_-_artikkeli.pdf
- Mulari, Heta (toim.) (2016) *Solmukohtia*. Näkökulmia lasten mediakulttuurien tutkimusmenetelmiin ja mediakasvatukseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 183. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/solmukohtia.pdf>
- Palsa, Lauri (2016) Käsitteellisestä hajanaisuudesta medialukutaitojen moninaisuuteen. Teoksessa Leo Pekkala, Saara Salomaa & Sanna Spisak (toim.) *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, 36–52. http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf
- Pekkala, Leo, Salomaa, Saara & Spišák, Sanna (toim.) (2016) *Monimuotoinen mediakasvatus*. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja 1/2016. http://www.mediataitokoulu.fi/monimuotoinen_mediakasvatus.pdf
- Pääjärvi, Saara (Salomaa) & Sommers-Piiroinen, Johanna (2013) *Mediakasvatus kuuluu kuvaan* varhaiskasvatuksessa. Mediakasvatus- ja kuvaohjelmakeskus MEKU. <http://www.mediataitokoulu.fi/kuuluukuvaan.pdf>
- Salomaa, Saara (2016) Mediakasvatustietoisuuden jäsentäminen varhaiskasvatuksessa. *Varhaiskasvatuksen tiedelehti*. Vol. 5 (1), 136–161. <http://jecer.org/wp-content/uploads/2016/06/Salomaa-issue5-1.pdf>
- Sajaniemi, Nina, Suhonen, Eira, Nislin, Mari & Mäkelä, Jukka E. (2015) *Stressin säätely*. Kehityksen vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Sintonen, Sara, Ohls, Olli, Kumpulainen, Kristiina & Lipponen, Lasse. Mobiilioppiminen ja leikkivä lapsi. Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos, PLC.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154779/Mobiilioppiminen_ja_leikkiva_lapsi.pdf?sequence=1
- Suntio, Reija (2015) Kesytä jännitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Valkonen, Satu (2016) Lapset oman mediakulttuurinsa kuvaajina haastattelututkimuksessa. Teoksessa Heta Mulari (toim.) Solmukohtia: Näkökulmia lasten mediakulttuureihin ja mediakasvatukseen. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 183, 55–78.
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/solmukohtia.pdf>
- Valkonen, Satu (2012) Television merkitys lasten arjessa. Tampere: Tampere University Press.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66927/978-951-44-8834-4.pdf?sequence=1>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Tampere: Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Willett, Rebekah, Robinson, Muriel & Marsh, Jackie (2009) Play, Creativity and Digital Cultures. New York/London: Routledge.

Tutustu myös

- Aparaattisaari. Pelillinen ja tarinallinen oppimispeli esiopetukseen. Kirjastot.fi.
www.aparaattisaari.fi/
- Herkkien korvien kortit äänten maailman tutustumiseen monilukutaitoa kehittäen. Sara Sintonen & Emilia Erfving.
herkatkorvat.tumblr.com/
- Tehtäväkortit, Helsingin yliopisto.
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/156292>
- Kamerakynän pedagogiikka. Menetelmä videokameran käyttämiseen kynän kaltaisena monipuolisena ja helppona oppimisen välineenä. Ismo Kiesiläinen.
www.mystinenportaali.com/mediakasvatus/kamerakyna.html
- Mediakartan tuntijat. Tunteita ja mediaa käsittelevä materiaali mediakasvatukseen. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti, Mediataitokoulu.fi.
www.mediataitokoulu.fi/images/mediakartantuntijat_alle8v.pdf
- Mediatyökaluja varhaiskasvatukseen. Toimintavinkkejä sosiaalisten taitojen harjoitteluun ja kasvatuskumppanuuden tukemiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
<https://www.mll.fi/julkaisut/verkkojulkaisut/paivakodeille/>
- Okariino – elämyksellinen mediapuisto 3–6-vuotiaille. Kirjastot.fi.
www.okariino.fi/#center
- Reilusti ryhmässä -varhaiskasvatusaineisto: videoaineisto ja opas tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun. Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
www.mll.fi/kasvattajille/tapakasvatus/
- Sävyisästi yhdessä -materiaali vuorovaikutuksen ja mediailmaisun harjoitteluun ja toiminnalliseen tutkimiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Oivalluksia eskarista! -hanke, Helsingin kaupungin varhaiskasvatusvirasto.
www.mll.fi/savyisastiyhdessa
- Tunne-etsivät – peli tunteiden tunnistamiseen. Opetushallitus, Oodles Solutions oy.
www.edu.fi/verkko_oppimateriaalit/tunne_etsivat

Hyödyllisiä nettisivustoja

- www.mll.fi/mediakasvatus
- www.mediakasvatus.fi
- www.mediataitokoulu.fi
- www.mediametka.fi
- www.kirjastot.fi/mediakasvatus
- www.koulukino.fi
- www.kelaamo.fi
- <https://oivalluksiaeskarista.wordpress.com/>

Opas tukee kasvattajia ja työyhteisöjä suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan varhaiskasvatuksessa toteutettavaa mediakasvatusta. Opas avaa varhaiskasvatussuunnitelmien perusteita sekä tarjoaa mediakasvatusevinkkejä lasten tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun.

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Opetus- ja
kulttuuriministeriö